

Studie druhé části jsou již tematicky rozptýleny podstatně více a vesměs se zaměřují na úžeji vymezené otázky, přičemž sledují takřka bezvýhradně linii vlivů, kontaktů a vztahů mezi českými zeměmi a říší. Vedle důkladně materiálově založených příspěvků ke středověké epigrafice a datacím na nástěnných malbách, resp. dalších k seznamům světců a berním registrům, si pozornost zaslouží studie Roberta Šimůnka, který rozebírá (ne)standardnost středověkých testamentů, Uweho Trespa k osudům hraběcího rodu Šliků na přelomu 15.–16. století a Pavla Soukupa, jenž se nápaditě zamýšlí nad rolí kázání při šíření myšlenek *devotio moderna* v pražském prostředí. Třetí oddíl se již věnuje jen problémům uměleckohistorickým – biskupu Janu IV. z Dražic jako mecenášovi, vlivům Lukáše Cranacha st. na českou malbu v první půli 16. století, hradům Václava IV. a malířské výzdobě kostela sv. Jakuba ve Slavětíně s pozoruhodnou znakovou galerií v chóru.

Přemíra sborníků a „kolektivních monografií“ si v posledních letech vybírá svou daň v efemérní životnosti většiny otištěných příspěvků, které často jen shrnují známé teze s několika novými drobnostmi, případně se pod vznešeně znějícími názvy skrývají staré známé, tradičně koncipované stati. Tato bolest se v některých částech nevyhýbá ani anotované knize. Koncept kulturního transferu je ovšem výzvou k postoupení za tradičně pojaté srovnávací studie, výzvou, již většina autorů přijala a zdařile se s ní vyrovnala.

TOMÁŠ BOROVSÝ

Lenka BOBKOVÁ – Martin ČAPSKÝ
– Irena KORBELÁŘOVÁ a kol.,
Hejtmanská správa ve vedlejších zemích Koruny české, Slezská univerzita v Opavě, Opava 2009 (= Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis, Supplementa 7)

263 s., ISBN 978-80-7248-563-5

Problematice Koruny Království českého a způsobu jejího fungování je v posledních letech věnována zvýšená pozornost řady domácích i zahraničních badatelů. Příspěvky v anotovaném sborníku *Hejtmanská správa ve vedlejších zemích Koruny české*, původně přednesené 22.–23. června 2009 na stejnojmenném kolokviu

v Opavě, přibližují jeden z typů středověké správy, jejímž prostřednictvím vykonával český král (či v případě lenních knížectví jejich zeměpán) v době své nepřítomnosti jak správu vedlejších zemí Koruny, tak území spadajících pod jeho bezprostřední vládu.

Úvodní text Ireny Korbelařové je obecným nástinem vývoje hejtmanské správy ve Slezsku od jejích počátků ve 13. století, kdy působnost zemského hejtmána ještě nebyla přesně definována, přes jeho charakteristiku jako úřadu královského či knížecího až po jeho přeměnu nejprve v instituci s celozemskou působností (15. století) a následně v absolutisticky chápaný vrchní úřad (Oberamt) s převážně reprezentačními a dohlížecími úkoly, zrušený v roce 1742.

Robert Antonín zaměřil svoji pozornost na dvory posledních přemyslovských panovníků, v jejichž službách se setkáváme s úřadem zemského hejtmána ve druhé polovině 13. století, a to v souvislosti s jejich expanzivní politikou do alpských zemí a posléze do Polska. Autor dochází k závěru, že v tomto období nelze hovořit o dosazování konkrétních osob do hejtmanského úřadu, jenž zatím nebyl pevně vymezen, nýbrž o jejich pověřování úřadem, většinou v souvislosti s určitým úkolem či s konkrétní politickou situací. Všimá si rovněž hejtmánovy funkce u zemského soudu a při smírčím řízení.

Prvním bezprostředním majetkem českého krále ve Slezsku, který byl v době jeho nepřítomnosti spravován prostřednictvím zemského hejtmána, bylo vratislavské knížectví. Mlada Holá ukazuje na příkladu konkrétních osob a následně i rozbořem zápisů register vratislavské hejtmanské kanceláře, jaké pravomoci byly zástupci krále svěřeny, a že ne vždy musely jeho úkoly souviset pouze s vlastním Vratislavskem. Ve spojitosti s řadou sporů mezi vratislavskými hejtmány a biskupem, případně vratislavskou městskou radou, která byla po jistou dobu hejtmanskou funkcí rovněž pověřena, pak zdůrazňuje, nakolik bylo důležité, aby hejtmán vahou svého úřadu připomínal obyvatelům tohoto dolnoslezského knížectví svrchovanost českého krále. Stranou autorčiny pozornosti nezůstaly ani situace, kdy byl mimo vratislavské knížectví sám zemský hejtmán. Různým formám zastupování zemského hejtmána, tentokrát ovšem na Moravě ve druhé polovině 16. a na počátku 17. století, se pak věnuje i Marek Starý.

V časové návaznosti se k vratislavskému knížectví vrací Martin Čapský, jenž mapuje

situaci tohoto teritoria po smrti Karla IV. a všímá si stále výraznějších politických ambic ekonomicky silné Vratislavi, reprezentované její městskou radou, které roku 1425 vyvrcholily získáním úřadu vratislavského hejtmanství. Upozorňuje na postupnou změnu politické situace rozdrobeného slezského teritoria, která pomalu začíná vykazovat tendence k jeho sjednocování, i na úlohu zemského hejtmana, resp.pektive postoje krále a zástupců zemských stavů k tomuto úřadu.

Dalším přímým majetkem českého krále ve Slezsku se na konci 14. století stalo Svídnicko a Javorsko. Úřad hejtmana se zde objevuje poprvé v době vlády Václava IV., ale jak dokládá Jaroslav Zelenka, tendence k jeho zřízení lze sledovat již během panování jeho otce. Do správy knížectví, které mělo po smrti Anežky Habsburské připadnout dětem Anny Svídnické, Karel IV. zasahoval prostřednictvím jím jmenovaného úředníka, majícího dohlížet na kněžnina rozhodnutí. Poněvadž existují indicie, dle kterých byl po řadu let tímto úředníkem vratislavský hejtman, klade si Zelenka otázku, zda není možné tuto situaci interpretovat jako pokus vytvořit pro správu královských majetků ve Slezsku jeden centrální úřad. Snaha soustředit úřady hejtmánů svídnicko-javorského a vratislavského do jedné rukou je ostatně patrná po celou dobu vlády Václava IV., zatímco král Zikmund se pokoušel spíše o spojení postů svídnicko-javorského hejtmana a hornolužického fojta.

Odpovědi na otázky po obsahu a kontinuitě úřadu zemského hejtmana na území středověkého Opavska, tedy nikoli v přímé královské doméně, hledá Petr Kozák. Dospívá k závěru, že ne vždy se muselo jednat o „druhého muže“ knížectví s pevně stanovenými kompetencemi, nýbrž v závislosti na politicko-správním vývoji šlo o úředníka nejenom s různou titulaturou, ale i s měnícími se kompetencemi. O stálém úřadu opavského zemského hejtmana lze hovořit až od poslední třetiny 15. století, a to v souvislosti s dlouhodobou absencí knížete v zemi. Problematiku zemských hejtmánů ve slezském prostředí pak završuje Jakub Mamula, který na příkladu lehnické kněžny Alžběty a jejího střelínského hejtmana Opitze von Czirnow ukazuje na možnost nefunkčnosti modelu zeměpán – zeměpanský úředník, jež může vést až k poškozování zájmů vladaře.

Přestože v Lužicích se s titulem zemského hejtmana – záhy označovaného jako fojt – setkáváme rovněž již ve druhé polovině 13. století, o ukotvení tohoto úřadu v systému správy lze hovořit až v souvislosti s ovládnutím Budyšínska a Zhořelecka Janem Lucemburským. Lenka Bobková opět na příkladu konkrétních osob zastávajících funkci hornolužického zemského fojta ukazuje vývoj tohoto úřadu od instituce hájící ryze zájmy českého panovníka a zprostředkovávající kontakt této vedlejší země Koruny české s její ústřední vládou až po dobu, kdy úřad začíná hrát v důsledku politických změn, na nichž měla svůj nemalý podíl slabá vláda Václava IV. a následně husitské války, důležitou roli v procesu formování hornolužických zemských stavů. Stejný pracovní postup volí při líčení historie úřadu dolnolužického zemského fojta v letech 1490–1620 Luděk Březina. Zatímco na počátku jím sledovaného časového úseku měl výhradní právo dosadit dolnolužického zemského fojta český král, na jeho konci spočívala tato výsada převážně v rukou stavů, což odlišuje správný vývoj Dolní Lužice od Lužice Horní, kde ani emancipace stavovské obce českého panovníka o toto privilegium nepřipravila. Další okruh problémů, kterému se Březina věnuje, je proces profesionalizace úřadu dolnolužického zemského fojta a s tím související změna jeho kompetencí.

Úřadu moravského zemského hejtmana je věnován text Jany a Dalibora Janišových. Po stručném nástinu jeho počátků, jež kladou do roku 1298, kdy byl hejtmánem Moravy jmenován Raimund z Lichtenburka (toto tvrzení ovšem ve svém textu odmítá Robert Antonín), se zaměřují na popsání oblastí působnosti a pravomocí moravských zemských hejtmánů v době od 15. do počátku 17. století. Při jejich klasifikaci vycházejí z nedokončeného spisu Karla st. ze Žerotína *De iure nostro* a dalších moravských právních pramenů.

Určitou výhradu mám k propojení jednotlivých příspěvků, zvláště prezentuje-li se kniha jako monografie. Zejména základní literatura k tématu, stejně jako např. problematika terminologie, měly být shrnuty ve společném úvodu, aby pak zbytečně nezatěžovaly úvodní pasáže jednotlivých textů. Stručné úvodní a závěrečné slovo tento deficit bohužel nepřeklenují. Přestože předkládaná kniha shrnuje dosavadní výsledky výzkumů fungování hejtmanských úřadů v jednotlivých vedlejších zemích Koruny

české, jejich detailní fungování i vzájemné srovnání ještě bude předmětem řady výzkumů, a tak nelze než souhlasit se slovy autorů, že se jedná o jakýsi výchozí bod pro další bádání.

JANA KONVIČNÁ

Libor JAN – Dalibor JANIŠ a kolektiv,
Ad iustitiam et bonum commune. Proměny zemského práva v českých zemích ve středověku a raném novověku, Historický ústav AV ČR, Filozofická fakulta MU, Matice moravská, Brno 2010 (= *Země a kultura ve střední Evropě* 13)

300 s., ISBN 978-80-86488-65-3

Publikaci, sledující různé aspekty zemského práva v českých zemích s širokým časovým záběrem od konce 12. do počátku 19. století, otevírá stručný přehled českého, především právněhistorického bádání o tomto fenoménu z pera Libora Jana a Dalibora Janiše. Oba jsou zároveň autory vstupních příspěvků v prvním ze čtyř tematických oddílů knihy, *Soudnictví a prameny zemského práva*. V analytické stati *Hereditates a soudy statut Konráda Oty* se L. Jan úspěšně snaží na základě širokého okruhu dobových pramenů přesně postihnout význam termínu hereditas, který se objevuje v úvodní pasáži tzv. Statut Konráda Oty. V polemice s názory J. Žemličky dospívá k závěru, že hereditas byla v nejstarších českých pramenech svobodným pozemkovým majetkem, se kterým mohl jeho majitel v zásadě volně nakládat. V příspěvku *Nalézání práva a zemské soudnictví v českých zemích* D. Janiš připomíná význam „nalézání práva“ jakožto klíčového institutu zemského práva, spjatého úzce s činností českého a moravského zemského soudu. Při hodnocení právní povahy nálezů Janiš obrací pozornost k pramenům a v podstatě přebírá rozlišení nálezů na obecné a zvláštní, které je obsaženo v díle Viktorina Kornela ze Všehrd. Závěrem se dotýká otázky právní závaznosti nálezů. V studii *Cerroniho sborník a textová tradice tzv. Rožmberské knihy* podává Naďa Štachová obsahový a kodikologický rozbor pozoruhodného rukopisného souboru středověkých, převážně právních textů, který byl v 50. letech 19. století necitlivě mechanicky rozdělen a jehož jednotlivé části se postupně ocitly v několika knihovnách a archivech.

Nejvýznamnější částí původního souboru, který autorka označuje jako Cerroniho sborník, je opis Rožmberské knihy. První oddíl uzavírá přehledná stať profesora právních dějin na univerzitě ve Vratislavi Mariana J. Ptaka *Zemské právo Horního Slezska – stav bádání a badatelské perspektivy*. Za hlavní cíl bádání v této oblasti označuje autor nejen kritické edice zemských zřízení Horního Slezska a právní analýzu jejich obsahu, ale též určení rozsahu přejímání normy původního polského a moravského práva, jakož i infiltrace, či dokonce recepce cizích práv v zemských zřízeních jednotlivých knížectví, konkrétně práva českého, saského a římského.

Podstatně užší tematické rozpětí vykazuje druhý oddíl publikace *Zemské právo ve spisech Karla staršího ze Žerotína*. Ve stati *De iure nostro. Právní spis Karla staršího ze Žerotína* předkládá Jana Janišová podrobnou analýzu spisu, který objevil koncem 50. let 20. století František Čáda, a kritickou edici jedné jeho kapitoly. Vznik jediného dochovaného exempláře, jenž je autografem Karla st. ze Žerotína, klade do druhé poloviny roku 1607. V rozsáhlé materiálové stati *Žerotínovy glosy k moravskému zemskému zřízení z roku 1562 s podtitulem Osobní prvky v zemské legislativě a příprava zemských zřízení v prostředí žerotínských Morav* podává Tomáš Knoz přehled a analýzu vlastnoručních přípisů Karla st. ze Žerotína k tisku, jež objevil autor stati v Univerzitní knihovně ve Vratislavi. Žerotínovy glosy představují pro Knoze zároveň východisko k pojednání o některých obecnějších otázkách, zejména pak o problematice osobních, resp. subjektivních prvků v raně novověkých právních pramenech. Knoz se také pokouší podat typologii Žerotínových právních glos, jejichž podrobný a instruktivně zpracovaný přehled stať uzavírá.

Třetí oddíl publikace, věnovaný problematice *Ikografie zemského soudu*, tvoří rovněž dvě studie. V první z nich, *Miscellanea k ikografii zemského soudu*, vymezuje Robert Novotný na základě srovnání s vybranými zpodobněními soudních jednání z pozdní středověké západní Evropy charakteristické rysy a motivy ve vyobrazeních zasedání (českého) zemského soudu ze 16. století. Zuzana Hlavicová pak v příspěvku *Vyobrazení zemského soudu na zámku v Bechyni* podává podrobný rozbor této nástěnné malby, která se nedochovala v úplnosti. Na základě analýzy vyobrazení a dalších pramenů dospěla autorka k závěru, že malba byla pořizena teprve